

TÜRKÜLERİN GERÇEKLERİ VE YEMEN TÜRKÜLERİNİN ARKA PLANI

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN (*)

Türküler, milletimizin içini döktüğü en samimi söyleyişlerdir. Kültürümüzün en güzel kaynağını oluşturan türkülerin ezgileri, insanımızın sevgisini, sevincini, acısını, ayrılığını, hoşgörüsünü kısaca Türk insanına ait bütün özellikleri samimi bir şekilde dile getirir. Yüzyıllar boyu bir çok acıyı yüreğinde yaşayan insanımızın acılarını dile getiren hüznünü ahenkleştiren türkülerimizi ona ezgi veren milli musiki enstrümanımız olan saz ile birlikte düşünürüz. Saz bütün sadeliğiyle yüzyıllar boyu ozanların elinde kopuzken aşığın elinde saza dönüşmüş ve insanımızın elinde, onun yüreğinin tercümanı olmuştur.

Şu dörtlük sazın ve türkünün Türk kültüründeki fonksiyonunu öz bir şekilde dile getirmektedir:

*Bağlama dediğin üç tel bir tahta
Ne şâha baş eğer ne tâca tahta
Tüm dertleri özetlemiş bir âh'ta
Bozkırda nârâdır bizim türküler^[1]*

Bu tâ derinden kopan âh, esasen çok şeyi anlatmakta adeta bir nârâ olup yurdun her yöresinden işitilmektedir.

Türküler genellikle bir olay üzerine söylenir, halk tabiriyle yakılır. Buradaki yakmak ifadesi bile onun bir acı sonrası efkâr dağıtmaya yönelik oluşturulduğuna işaret eder. Yakılan bu türkülerle acılar belki biraz hafifletilir, sahibine teselli olur. Türkünün bu anlamda rahatlatan bir fonksiyonu vardır. En çok bir hüznü dile getirmede etkili olan türkü adeta yürekten kopan bir parça gibidir.

Değişik çevrelerde farklı duygular içerisinde söylenen türküler bir takım katma söz ve ezgilerle eski havalarını kaybederler. Ezgisi, oyun havası olmaya yatkın bir türkü başlangıçta bir yiğitlik türküsü hatta bir ağıt bile olsa zamanla oyun havası olabilir.^[2]

Zaman içinde radyo, tv vb. yerlerde dinlediğimiz türkülerin genellikle ezgilerine takılırız. Ezgi ve saza eklenen enstrümanlarla söz, müziğin altında dikkatten kaçır. Sözler dikkatle dinlendiğinde türküyü oluşturan ifadelerin inceliğini kavrarız. O sıradan, basitçe söylenmiş gibi görünen ifadelerin ne kadar mana yüklü olduğunu kavrarız. Türküyü yakan insan onu bir sehl-i mümteni^[3] gibi söyleyiverir ama o aslında yüzyıllardır süregelen bir medeniyetin bir kültür birikiminin mirasçısının dilinden çıkmış yüreğinden kopmuş sözlerdir.

Türkülerin konuları özel olduğu halde herkes türkülerde kendinden bir parça bulur. Çünkü orada dile getirilen duygular ortaktır. Türküler hemen hemen hepimizden bir parça taşır, bizi derinden etkiler. Türkülerin hikâyesi genellikle çok aktarılmaz. Çoğunlukla anlamdan hareketle tahmin edilir. Gerçekte her türkünün bir hikâyesi vardır. Esasen Türk'ün topyekûn macerası türkülerde gizlidir. Türk insanı içini türkülere dökmüştür. Türkülerle ağıtını yakmış, hasretini türkülerle dile getirmiştir.

Tanpınar, türkülerini büyülü bir aynaya benzetir. Tanpınar, türkülerdeki sesin, bir kartal gibi süzülüp yükseldikçe ruhumuzu beraberinde götürdüğünü ifade ederek Yemen ve benzeri türkülerin Anadolu'nun iç romanını yaptığını ifade eder.^[4]

Türk milleti özellikle Osmanlı Devletinin son zamanlarında bir çok cephede savaşmıştır. Kurtuluş savaşına kadar Mehmetçik cepheden cepheye koşturup durmuştur. Bu cephelerde her Türk ailesinden mutlaka birileri şehit düşmüştür. Cepheye koşan bu kahraman erlerin bir çoğu geri dönememiştir. Gidenlerin çoğu da gençtir. Kimi eşini çocuğunu terk ederken kimi de nişanlısını geride bırakıp vatanı milleti için cepheye koşmuştur.

*Ay karanlık bulamamış yolunu
Seferberlik yaman bükmüş belini
Zifiri gecede sinsin yalım
Zulmette çıradır bizim türkülerimiz^[5]*

Bütün bu ayrılıklar, acılar için diller türkü yakmışlardır. Bir çoğunun nerede öldüğü bile belli değildir. Mezarı ise hiç bilinmez. Kanı vatan toprağını sulamış olan bu yiğitler yine vatanın bir köşesini mezar olarak seçmiş meçhul birer kahramandırlar.

Türkülerin konuları incelendiğinde ayrılık konusunun yoğun olarak işlendiğini görürüz. İnsanları en çok etkileyen yaralayan duygu da ayrılık temasıdır. Bazen uzak diyarlara para

kazanmak için gurbete giden kişi, evini, köyünü terkederken bazen de bir kan davası onu memleketinden uzaklaştırır. Bazen eğitim için büyük şehirlere gidilir bazen de sürgün edilen insan öz yurdundan uzaklaştırılır. Kimi zaman askerlik dolayısıyla vatan için çarpışmak için sıldan uzaklaşılır. Her biri, gidenin ve geride kalanın yüreğinde ayrılık ateşini tutuşturur.

Türk kültüründe Yemen türkülerinin ayrı bir yeri vardır. Yemen türküleri acı ve gözyaşı dolu yüreğin derinliklerinden kopup gelen duyulduğunda tüyleri diken diken eden acı bir feryattır. Nedir bu türkünün arka planı? İnsanımızda bu denli acılar bırakan hadiseler nelerdir? Bu türküyü oluşturan sebepler nelerdir? Bu soruların ışığında tespit ettiğimiz altı Yemen türküsünü oluşturan mısraları aralamaya çalışacağız.

Yemen Arap yarımadasının güneybatı köşesinde bulunur. Genellikle mutlu anlamına gelen bir sıfatla nitelendirilir. Ama bu kelime Türkler için mutluluktan ziyade hüznü çağırıştır. Yemen geçmişteki uygarlıkları sebebiyle ün kazanmış bir ülkedir. Yemenlilerin aslı Hz. Nuh'un çocuklarından Sam'a kadar uzanır. Ashâb-ı Kehfin Yemen'de bulunduğu dair rivayetler de mevcuttur.

Osmanlı'nın Yemeni alma gerekçesi Yemen ve Hindistan'daki Müslümanlarla Mekke'yi Portekizlilerin muhtemel saldırılarından korumak içindi. Yavuz Sultan Selim tarafından bu bölge Osmanlılara dahil edilmiştir. Bu bölgede güç sahibi olan Emir İskender, Osmanlılara bağlılığını bildirmiş, padişah da onu Yemen mülküne hâkim ve serdar olarak tayin etmiştir. Sonraları Osmanlı buralara vali atayarak kontrol altına almaya çalışmış zaman zaman yerli halktan olan Zeydiler yönetimi ele geçirmişlerdir.

Yemen halkı kabilelerden meydana gelen küçük gruplar halinde yaşayan farklı insanlardan oluşmaktaydı. öllere ve sarp yokuşlardan oluşan Yemen coğrafyasında özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde yerli halk zaman zaman isyan ederek Osmanlı yönetimine başkaldırmıştır. Coğrafi olarak merkeze çok uzak olan bu beldeye isyanları bastırmak için uzun ve zorlu yolculuklarla Anadolu'dan asker sevk edilmiştir. İşte bu uzun ve zorlu yolculuk sonrasında çetin coğrafi şartlarda Yemenli kabilelerle savaşan Osmanlı askerleri için Yemen türkölere yakılmıştır. Büyük bir imparatorluk olan Osmanlı tabii olarak pek çok cephede düşmanla savaşmıştır fakat Yemen gerçekten pek çok cana mal olmuştur. O türkölere nakarat olduğu gibi Yemen'e giden hemen hemen geri dönememiştir. Zihinlerde hep gidenin geri dönmediği mekân olarak yer almıştır.

Yemen taşının toprağının kumunun her karışında bir Türk askeri gömülüdür. Fakat bu şehitlerin ne anıtı hatta pek çoğunun ne de mezarı vardır ve hemen hepsi meçhul askerlerdir. Bütün Yemen kıtası bir Türk şehitliğidir.^[6]

İmparatorluk yönetimindeki Suriye vb. Arap ülkelerinden Yemen'e savaşmak için giden askerler şartların zorluğundan savaşmadan geri çekilirler. Bu ülkeler Yemen'e asker göndermeyeceklerini Osmanlı'ya bildirirler. Bu yüzden Yemen'de isyanlar başlayınca Osmanlı Devleti Anadolu'dan asker toplamaya başlar.

Osmanlı zamanında bedelli asker uygulaması vardır. Bedel veremeyenler buna içerleyerek bu uygulamayı da türkölere konu yapmışlardır:

*Yemen yolu çukurdandır
Karavanam bakırdandır
Zenginimiz bedel verir
Askerimiz fakirdendir*

Anadolu halkı Yemen'e gidenlerin geri dönmeyeceğini iyi bilir. Seferberlikle birlikte analardan, genç kızlardan ağıtlar da yükselmeye başlar:

*Kışlanın ardını duman bağıladı
Analar babalar kara bağıladı
Yemen'e gidene herkes ağıladı
Kışlanın ardında yaşıyor kazlar
Ayağım ağrıyor yüreğim sızlar
Yemen'e gidene ağılıyor kızlar
Kışlanın ardında sıra söğütler
Zabitler oturmuş asker öğütler
Yemen'e gidecek bu koç yiğitler*

Bu ağıtların arasından kurbanlık koç gibi süzülen genç yiğitler vatan için çarpışmak için gözyaşları ile uğurlanırlar.

*Yemen Yemen şanlı Yemen
Toprakları kanlı Yemen*

*Ben Yemen'e dayanamam
Nazlı yardan ayrılamam
Gitme Yemen'e Yemen'e
Yemen sıcak dayanaman
Kalk borusu çalınınca
Sen küçüksün uyanaman*

Burada oluşturulan askerler gruplar halinde limana ulaştırılır. Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen askerlerden oluşan taburlar gemilerle Yemen'e doğru yola çıkarlar.

*Gitme Yemen'e Yemen'e
Karışın toza dumana
Bari mektubunu gönder
Ananı koyma gümana
Askerler bağlar matara
Toplar yüklenmiş katıra
Sabahaca yatamıyom
Neler geliyor hatıra
Bir gemiye doldurdular
İstanbul'a bildirdiler
Sallar gemi döver dalga
Gül benizini soldurdular*

Daha gemide iken kayıplar başlar. Uzun müddet bakımsızlığın tesirindeki askerlerin zayıf vücutları deniz yolculuğuna, şiddetli sıcağa karşı gelemmez. Güneş vurmasından ve hummadan ölümler görülmeye başlar. Şehit olan askerlerin kaydı düşülürken Anadolu'da da anaların genç kızların yüreğine köz düşer ve ağıtlar yakılmaya devam eder:

*Tarlalarda biter kamış
Uzar gider vermez yemiş
Şol Yemen'de can verenler
Biri Memet biri Memiş*

Hudeybiye limanına gelen gemilerden askerler karaya çıkarlar. Gemiler açıkta bekletilir. Burada kışla olmadığından asker de geceyi dışarıda geçirir. Yorgun vücutları rutubet dolu bir gece beklemektedir. Hudeybiye'den Sana şehrine varmak için yola çıkılır. Bu yol beş günde kat edilir. Aşırı sıcak altında gerçekleşen uzun bir çöl yolculuğu başlar. Asker ağır elbiseleri ile sıcaklığın altında çölleri geçerken tükenmeye başlar. Birçok kayıplar verilir. Yemenli bir askerin kaleminden dökülen şu satırlar bu acı gerçekleri dile getirir:

*Yemenin kahrine irdik ireli
Kaderin denizine girdik gireli
Arpaya buğdaya hasret kaldık
Aç aç aşımadayız dağlardan
Otu toprağı yeriz bağlardan
Yemen'in dağları çoktur uludur
Hele kumsalı cehennem yoludur
Ulu Mevlam attı bizi Yemene
Kaldık hasret güle bülbüle çemene
Bura Türk kabri gibi gel bi bak
Bir taşına altına girmiş beş ocak
Yemen'in kanlı bıçaktır yarası
Sormak ister size bizden burası*

Buralarda yapılan seferi gerçekleştirenlerin hatıralarında yolculuk şu şekilde aktarılır:

Sana şehri ile Şehare arası yol çok sarp dağlardan, derin vadilerden geçen ve hayvanla altı günde varılan belalı bir yoldur. Dağın eteğine varıldıktan sonra tepeye virajlı yoldan dört, beş saatte çıkılabilir. Hele bu dik dağın eteğine varıncaya kadar geçilen vadiler ve üstünden aşılınan dik yamaçlı dereler âsî ve şakîlere o kadar müsait yerlerdir ki kayalar arasına saklanan üç beş silahlı bir taburluk kuvveti istediği yerde durdurabilir... Şehare denizden 3000 metre kadar yüksek ve düz kenarlı dağın üstündeki düzlüğe kurulmuş olduğu halde etrafı ayrıca sur ile çevrilmiş askeri bir merkezdir.^[7]

Sana'dan hayvanla altı günde gidilirdi. Burası denizden 6000 metre yüksekliktedir. Sana kuşatması Şehara'daki kaleden yönetilirdi. Burası Yemenli imamların sığınağıydı. Dimdik duvar gibi yamaçların arasından korkunç uçurumların kenarından buraya çıkılır, imamın bulunduğu yere ulaşabilmek için 800 metre derinlikten geçmek gerekirdi. Buraya ulaşmak için de küçük kemerli bir köprüden geçilirdi. Yola devam eden insanlar denize düşmüş gibidir. Kuvvet ne kadar çok asker ne kadar fedakâr olursa olsun bir arada manevra yapamazlar. Bulunduğu yere saplanıp kalırlar. Keçiden bile çevik Yemen askerleri askerlerimizin üzerine saldırır, askerimizin üzerine kurşun ve kaya yağardı. Bu bölgede sel yerine kan aktı demişlerdi bana. Şehara felaketini hiç unutamadık. Şeharaya giderken Hus'tan geçilir. Buraya gidenler dönmediler.^[8]

O yaygın olan Yemen Türküsü'nde geçen birçoğumuzun Muş olarak bildiği ve bu şekilde telaffuz edilen yer aslında Hus'tur. Ama türküye Muş olarak geçmiştir. Bu yerin adı ile ilgili bir başka görüş de şu şekildedir: "Yemen'le ilgili bir türkümüz var. Ama benim kafama hep, "Burası Muş'tur. Yolu yokuştur. Giden gelmiyor. Acep ne iştir." derken, Yemen ile Muş'un ne alakası var diye düşünürdüm. Meğer Osmanlıca aslı, "Bura Simuş'tur." imiş. Haritalar üzerinde araştırma yaptım ve Yemen'de Simuş isimli bir yer buldum."^[9]

Bu zorlu yollardan geçerken saldırıya uğrayan ve şehit düşen askerlerimiz için ağıtlar yakılmaya devam eder:

*Burası Muş'tur yolu yokuştur
Giden gelmiyor acep ne iştir
Mızıka çalındı düşün mü sandın
Al yeşil bayrağı gelin mi sandın
Yemeni gideni gelir mi sandın
Tez gel ağam tez gel dayanamirem
Uyku gaflet basmış uyanamirem
Ağam öldüğüne inanamirem
Koyun gelir kuzusunun adı yok
Sıralanmış küleklerin sütü yok
Ağamsız da bu yerlerin adı yok
Tez gel ağam tez gel dayanamirem
Uyku gaflet basmış uyanamirem
Ağam öldüğüne inanamirem*

*Ağamı yolladılar Yemen eline
Çifte tabancalar takmış beline
Ayrılmak olur mu taze geline
Tez gel anam tez gel dayanamirem
Uyku gaflet basmış uyanamirem
Ağam öldüğüne inanamirem*

Kuşatma altında kalan askerlerimize yardım kısa zamanda ulaşamaz. Kale içinde hapis kalan askerlerimiz için açlık ve susuzluk günleri başlar. Askerlerin hatıralarında bu günler şöyle dile getirilir:

Erzaksızlıktan günde 250, 300 kişi ölüyordu... semamızdan kuş bile uçmamaya başlamıştı. Bir lokma ekmek için adam öldürüldüğünü gördüm.^[10] Açlık dayanılmaz hale geldi. Yük taşıyan at deve vb. yiyoruz. Artık yiyecek eşek, katır süvari bineği kalmadı. Askerler halkın ham meyva ağaçlarına saldırmaya başladı. Açlıktan her gün 60 kişi ölüyor, 6000 asker bir ayda 2000 askere düştü. Elde kalanlar da savaşamayacak kadar bitkindi. Açlıktan aklını oynatanlar, firar edenler oldu. (Yemen Valisi Mehmet Tefik Bey)^[11]

*Yat da dizimde nazlayım
Kara kekilin düzleyim
Sene bir de yıl oniki ay
Hangi bir gün yol gözleyim
Alnında parıldar kaşı
Ağzında ışıldan dişi
Ben getirdim iki oğul
Birin bana ver yüzbaşı
Yüzbaşılar yüzbaşılar
Yağmur varıp gün vurunca
Yatan şehitler ışıldar*

Aubery Herbert adlı gezginin ifadelerine göre kuşatmada 11000 olan Türk garnizonunun sayısı 2000'e düşmüş askerin çoğu açlıktan perişan bir şekilde ölmüştür. Direniş harp tarihinde şerefli bir yere sahiptir.

İctihad mecmuasının 139 numaralı ve 30.11.1921 tarihli nüshasının 2941 sahifesinde İstatistik idaresinden alınan kayda göre Süveyş kanalının açıldığı 1869 tarihinden sonraki 45 sene zarfında Yemen'e bir milyon Anadolu evladı gömülmüştür.^[12]

Gidenlerin çok azı Yemen'den dönerken analar babalar genç kızlar hep döneceklerin hayalleriyle avunurlar. Bazen bir beldeden dönebilen üç beş insanın getirdiği acı haberler sonrası yürekler yanar, genç kızlar ak alınlarına kara çatkılar bağlar, ağıtlar kopar:

*Havada bulut yok bu ne dumandır
Mahlede ölüm yok bu ne figandır
Alı Yemen'dir gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir*

Dönememiş bir askerin hatırası olarak getirilen şehit askerin çantasından hatıra olarak kundurası ve fesi vardır.

*Kışlanın ardında redif sesi var
Bakın çantasında acep nesi var
Bir çift kundurası bir de fesi var*

Dönüşünden ümit kesilen genç şehitler bundan sonra ebediyyen genç kızların anaların yaktığı ağıtlarda yaşarlar:

*Kışlanın ardında bir kırık testi
Askerin üstüne sam yeli esti
Gelinlik tazeler ümidi kesti*

*Ateş düştüğü yeri yakmıştır:
Kara çadır is mi tutar
Martin tüfek pas mı tutar
Ağlayanım anam bacım
Elin kızı yas mı tutar*

Birinci Dünya savaşında Osmanlı yenilince Yemen'den tamamen geri çekildik. 1918'de 400 yıllık serüven bitmiş oldu.

“Yemen’i en son terk eden Türkler bizlerdik. Yüreğim burkuluyor belleğim sarsılıyordu. Savaştan sonra 1919’da Türk ordusunun son kafilesi Yemen’i bırakırken oradaki şehitlerin “Nereye gidiyorsunuz bizi unutacak mısınız? diye seslerini işitir gibi ruhumu saran hisler altında mübarek şehitlerin yattığı topraklara bastıkça büyük bir günah işliyor gibi irkiliyorum. (Zeki Ehiloğlu/Hukuk Müşaviri)^[13]

Bugün Yemen’de yaşayan üçüncü kuşak Türkler Osmanlı olmaktan gurur duymaktadırlar. Bir kabile askeri karşısında teslim olmadılar. Yemen bir imparatorluğun topraklarını korumadaki gücünün sembolüydü.

Osmanlı Devleti’nin son zamanları ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan yazışmalarda Yemen meclisince Ankara hükümetine yazılan mektuplarda^[14] Yemenlilerin Türkler hakkındaki olumlu bakış açısı yansıtılmakta, dış güçlerin Müslümanları bölme oyunlarına dikkat çekilmektedir. Bu bakış açısı ve değerlendirmeler dikkate değer bir yaklaşımdır: “...Şimdi Müslümanlar bütün her yerde intibaha gelmektedirler. Onlar hakkında Garbi devletlerin niyetleri ve kötü desiseleri tahakkuk etmektedir. Buradan hareketle Müslümanlar Osmanlının İslam sancağı altında anlaşmaktan başka kendilerine hayat ve necat şansı olmadığını görmüşlerdir. Böylelikle önlerindeki her türlü hileyi izaleye, ittifak ve ittihad çerçevesinde toplanmaya, söz ve hareket birliğine doğru süratle ilerlemeye, Arap olsun, Türk olsun, Acem olsun herkes bu nimetlerden faydalanmaya gayret etmektedirler.. .Sizlerden dileğimiz kaffe-i ahval-i umumiye hususan bütün cihetleriyle

mahsur bulunan bu mukaddes topraklar hakkında teemmül etmenizdir. Allah korusun, Devlet-i Aliyyemizden bu toprakların koparılması halinde icap ederse sizlere malla, parayla, adamlarla ve harp mühimmatıyla yardım edilecektir. Neticeyi vahime ve emniyetten uzak böyle bir akıbet ancak küfür fırkalarının kollarını uzatmalarıyla gerçekleşir. Allah onların bu emellerini ve alçakça niyetlerini boşa çıkarsın ve bizleri böyle hallerden muhafaza eylesin.”^[15]

Sonuç olarak; Tarihimizin birçok sahnesinde tekrar tekrar yaşandığı gibi insanımız Yemen için de ardına bakmadan cepheye koşmuştur. Bugün isimleri bile bilinmeyen binlerce Yemen şehidi devletin izzetini korumak için canlarını gözünü kırpmadan feda etmiştir. Bugünün nesilleri ecdadının bu fedakârlıklarını bilmeli ve onları yâd etmelidir. Bu isimsiz kahramanlar için bir ağıt olarak yakılan Yemen türkülerini dinlerken onların sıkıntılarını da hatırlamak gerekir. Sadece Yemen türkeleri değil benzer tabloları tasvir eden bütün seferberlik türkeleri de aynı ruh haleti içinde dinlenilmelidir. Dikkatle dinlediğimizde bu türkülerde de aynı yanık havayı hissederiz. Bütün bu türkeleri dinlerken türkülerin arka planındaki tarihi gerçekleri göz önünde bulundurursak türkülerin mesajını daha iyi kavrayabiliriz.

Kaynak: Yağmur Kültür Sanat Edebiyat Dergisi’nde yayınlanmıştır. S. 23, (2004).

(*) Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

[status draft]
[nogallery]
[geotag on]
[publicize off|twitter|facebook]
[category mizah]
[tags TÜRK SANAT DÜNYASI, Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN, TÜRKÜ, YEMEN TÜRKÜLERİ]